

تحلیل اقتصادی اپیدمی کرونا در محصولات باغبانی (مرکبات و میوه‌های

نیمه گرمسیری)

رسول آمی سماء^۱

چکیده

در این مقاله به تشریح وضعیت موجود بازار فروش و قیمت محصولات مرکبات و میوه‌های نیمه گرمسیری با تحلیل اقتصادی از پیامدهای اپیدمی کرونا و ویروس با استفاده از داده‌های میدانی استخراج شده از تمامی عوامل تولید، بازاریابی و فروش به صورت خلاصه و در قالب آمار توصیفی پرداخته شده است. جامعه آماری مورد بررسی این تحقیق، تمامی عوامل تولید محصولات نیمه گرمسیری کشور بودند، در مراحل مختلف تجزیه و تحلیل داده‌های کمی و کیفی از اطلاعات مربوط به ۴۰ باغدار، ۲۰ خرده فروش و ۱۰ عمده فروش، ۱۰ مدیر و کارشناس سردخانه و ۲۰ کارشناس کشاورزی استفاده شد. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه و مشاهده با ابزار پرسشنامه بوده که به منظور دستیابی به اهداف تحقیق، با مراجعه حضوری و تلفنی تکمیل و جمع‌آوری شد. تحلیل داده‌ها بصورت توصیفی بوده و با توجه به انتخاب نمونه‌ها به صورت تصادفی و بعضاً باغداران پیشرو از کل کشور، هیچگونه استنباط آماری صورت نگرفته است. نتایج میدانی قیمت پرتقال تامسون و خونی در اوایل سال ۹۹ نشان می‌دهد بازار با کمبود آن مواجه شده است و بخشی از این کاهش عرضه توسط دلانان بصورت مدیریت هدفمند صورت گرفته است. در خصوص کیوی که در سال ۹۸ در سر مزرعه به قیمت ۳۵۰۰ تا ۴۵۰۰ تومان به فروش رفته است. بطور متوسط در داخل سردخانه با قیمت ۵۵۰۰ تومان فروخته شده است. میوه کیوی سفت صادراتی بالای ۷۰ گرمی با قیمت ۷۰۰۰ تومان و میوه مخصوص بازار داخلی بالای ۶۵ گرمی با قیمت ۵۰۰۰ الی ۶۰۰۰ از سردخانه خارج شده است. با توجه به هزینه‌های برداشت، ضایعات، افت وزن، هزینه حمل و نگهداری محصول در سردخانه و خواب شش ماهه پول، که بطور متوسط ۱۱۰۰ تا ۱۲۵۰ تومان برای هر کیلو کیوی را شامل می‌شود، ماندگاری در سردخانه برای باغداران و تولیدکنندگان توجیه اقتصادی لازم را نداشته و از این افزایش قیمت دوران کرونایی هیچ بهره‌ای نبرده‌اند. این در حالی است که بیشترین سهم سود بازار از شرایط قیمتی بوجود آمده در اختیار عمده فروشان و دلانان و صادرکنندگان کیوی بوده است.

واژه‌های کلیدی: تحلیل اقتصادی، کرونا، مرکبات، کیوی، صادرات.

۱ محقق مؤسسه تحقیقات علوم باغبانی، پژوهشکده مرکبات و میوه‌های نیمه گرمسیری، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، رامسر، ایران.

Email: amisama59@yahoo.com

۲۴۲۶

مقدمه

ارزیابی دقیق اقتصادی از پیامدهای اپیدمی کرونا و ویروس از جمله مواردی است که نیاز مبرمی به داده‌ها و اطلاعات فراوان و دقیق دارند و کیفیت این داده‌ها نقش مهمی در توجیه یا عدم توجیه یک پیشنهاد برای سیاستگذاری دارد. در ارزیابی‌های اقتصادی لازم است تمام عوامل و نتایج، اعم از نتایج محسوس و نامحسوس در نظر گرفته شود که انجام دقیق آن بسیار مشکل و وقت‌گیر است. از طرفی شرایط روز مدیریت بحران در کشور ایجاب می‌کند از روش‌های ساده‌تر جمع‌آوری داده‌ها برای یک تحلیل کارشناسی در راستای برنامه‌ریزی و جهت‌دهی فعالیتهای تولیدی استفاده شود. در این مقاله به تشریح وضعیت موجود بازار فروش و قیمت محصولات مرکبات و میوه‌های نیمه‌گرمسیری و تحلیل نتایج با استفاده از داده‌های میدانی استخراج شده از تمامی عوامل تولید، بازاریابی و فروش به صورت خلاصه و در قالب آمار توصیفی پرداخته شده است. با توجه به شیوع بیماری کووید-۱۹ در کشور و حضور علنی این بیماری از بهمن ماه سال ۹۸ تاکنون، کشور ما در ابعاد مختلف دست‌خوش تغییرات اساسی قرار گرفته است. مهم‌ترین اثر آن در بخش سلامت جامعه بود که همانطور که مستحضرید جان بسیاری از هموطنان ما را گرفته است. ایجاد رعب و وحشت در بین عامه‌ی مردم در درجه اول سبب شده است که ما کمی از حواشی مضرات این ویروس دور شویم و از مهم‌ترین حواشی این ویروس تاثیر بر بخش کشاورزی و صنعت میوه‌کاری کشور می‌باشد.

با توجه به اینکه از زمان ظهور ویروس کرونا هم‌چنان جنبه‌های ناشناخته زیادی دارد و به نظر می‌رسد که در این زمینه بشر نیازمند تحول و تغییر سبک زندگی است که در آن نه تنها شاهد تغییر در نظام بهداشتی، بلکه نیازمند تغییر در مدیریت و حفاظت محیط زیست نیز خواهیم بود. زیرا صرف نظر از میزان تلفات انسانی و رکود اقتصادی و مسائل اجتماعی حاضر، در حالت خوشبینانه این ویروس که مختص فصول سرد است در واقع می‌تواند نوعی سرماخوردگی یا آنفولانزا تلقی شود که بشر به رغم همه پیشرفت‌های حاضر حتی برای انواع شناخته شده آن به راهکارهای کاملاً پیشگیرانه دست نیافته است. از آنجا که راه سرایت بیماری از انسان به انسان به طور مستقیم و یا به واسطه اشیا است، اولین اقدام مهم بالا بردن آگاهی‌آحاد جامعه برای درک اهمیت موضوع و نیز رعایت روش‌های بهداشتی پیشگیرانه است. اعلام رسمی ورود کرونا به کشور در ۳۰ بهمن ماه بود و تقریباً از اواسط اسفندماه در سراسر کشور گسترش پیدا کرد. در بهمن و اسفندماه معمولاً عملیات هرس و اولین مرحله تغذیه کودی در باغات انجام

می شود؛ از آنجایی که تقریباً بیشتر این عملیات‌ها با استفاده از نیروی کارگری صورت می‌گیرد و در صورت عدم رعایت نکات بهداشتی احتمال سرایت این بیماری بین باغداران وجود دارد، بنابراین در این زمینه ضرورت دارد توصیه‌های رایج وزارت بهداشت در مورد رعایت نکات بهداشتی در اینجا نیز رعایت شود.

اگرچه اپیدمی کرونا ویروس در درجه اول یک بحران بهداشت عمومی است اما تاثیر آن فراتر از تأثیر مستقیم بر سلامتی می‌باشد. در حالی که محدودیت‌های اعمال شده برای محدود کردن شیوع بیماری ضروری هستند، اما اغلب منجر به اختلال در زنجیره بازار و تجارت محصولات باغی می‌شوند و احتمالاً تأثیر قابل توجهی بر افرادی که معیشت آنها به این صنعت وابسته است، خواهد داشت. بسیاری از باغداران دارای سن متوسط به بالا می‌باشند که بخشی از جمعیت پرخطر در ابتلا به ویروس محسوب می‌شوند و همین امر می‌تواند بر روند عملیات باغداری تأثیرگذار باشد. هر چند که در ایران، محصولات باغی و زراعی در مناطق روستایی مستقر هستند و تا حدودی منزوی می‌باشند اما به دلیل طبیعت توریستی مثلاً در استان مازندران، گیلان و فارس، بسیاری از باغداران از تماس نزدیک با سایر افراد و به ویژه مسافران مصون نیستند.

بر اساس آخرین آمار فائو در سال ۲۰۱۹، بررسی وضعیت جهانی سطح زیر کشت و میزان تولید مرکبات نشان می‌دهد که کل سطح زیر کشت مرکبات جهان ۹۸۹۸۴۶۳ هکتار و کل تولید جهانی نیز رقمی معادل ۱۵۷۹۷۹۲۶۰ تن بوده که ارزشی برابر ۱۱۹۰۰۸ میلیون دلار داشته است. بررسی وضعیت تولید کشورهای عمده صادرکننده مرکبات حاکی از آن است که کشورهای چین، برزیل، هند، مکزیک، آمریکا، اسپانیا، ایران، مصر، ترکیه و نیجریه به ترتیب مقام‌های اول تا دهم را به خود اختصاص داده‌اند. کشور ایران در زمینه مرکبات با پنج میلیون تن تولید، دارای سهم ۳/۷ درصدی از تولید مرکبات جهان و رتبه هفتم تولید در جهان و از لحاظ سطح زیر کشت مرکبات با ۳۰۳ هزار هکتار، دارای سهم ۳/۳ درصدی از سطح زیر کشت مرکبات دنیا و رتبه هشتم سطح زیر کشت در جهان می‌باشد (فائو، ۲۰۱۹). استان‌های مازندران، فارس، کرمان (جیرفت و کهنوج) و هرمزگان، مهمترین تولیدکنندگان مرکبات ایران می‌باشند. چهار استان مذکور ۸۴/۳۶ درصد سطح مرکبات کشور و ۹۲ درصد تولید مرکبات کشور را در اختیار دارند. استان مازندران با ۱۱۶ هزار هکتار، بیشترین سطح زیر کشت (۴۰ درصد از کل کشور) و با ۲/۳

میلیون تن، بیشترین میزان تولید (۴۷ درصد از کل کشور)، و رتبه دوم عملکرد در واحد سطح مرکبات کشور را به خود اختصاص داده است، سهم استان مازندران از تولید جهانی مرکبات ۱/۶۵ درصد می‌باشد. لازم به ذکر است مرکبات با داشتن سهم ۲۳ درصدی، دارای رتبه نخست میزان تولید در بین محصولات باغبانی، و با داشتن سهم ۱۱ درصدی، دارای رتبه سوم میزان سطح زیرکشت در بین محصولات باغبانی می‌باشد (آمارنامه کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۹). کشور ایران در زمینه پرتقال با ۳/۸۸ میلیون تن تولید، سهم ۴/۳ درصدی از تولید پرتقال جهان و رتبه ششم تولید در جهان و از لحاظ سطح زیرکشت پرتقال با ۱۷۵ هزار هکتار، سهم ۴/۳ درصدی از سطح زیر کشت پرتقال دنیا و رتبه ششم سطح زیرکشت در جهان می‌باشد. متوسط عملکرد تولید پرتقال آبی و دیم کشور به ترتیب ۲۱ و ۲۰ تن در هکتار است که دارای رتبه هفتم در دنیا می‌باشد، تولید پرتقال در جهان ۷۸/۷ میلیون تن و سطح زیر کشت مرکبات در جهان ۴۰۶۰ هزار هکتار و میانگین عملکرد آبی در جهان ۱۹ تن در هکتار می‌باشد. کشورهای پیشرو در تولید شامل برزیل، چین، هند، آمریکا، مکزیک، ایران، اسپانیا، مصر، ترکیه و آفریقای جنوبی می‌باشند (FAO, 2020). پرتقال با رتبه دوم تولید بین محصولات باغبانی، به تنهایی بیش از ۵۰ درصد سطح زیرکشت مرکبات را در کشور به خود اختصاص داده است. استان‌های مازندران، کرمان (جیرفت و کهنوج)، فارس، گیلان و هرمزگان، مهمترین تولیدکنندگان پرتقال ایران می‌باشند. پنج استان مذکور ۸۷ درصد سطح پرتقال کشور و ۹۲ درصد تولید پرتقال کشور را در اختیار دارند. این در حالی است که استان مازندران با ۸۵ هزار هکتار، بیشترین سطح زیرکشت (۴۹ درصد از کل کشور) و با دو میلیون تن، بیشترین میزان تولید (۶۱ درصد از کل کشور) و رتبه اول عملکرد در واحد سطح پرتقال کشور را به خود اختصاص داده است. شهرستان‌های ساری، بابل، تنکابن، قائمشهر و رامسر از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان پرتقال در استان مازندران می‌باشند (MAJ, 2020). کشور ایران با ۳۴۴ هزار تن تولید، سهم هشت درصدی از تولید کیوی جهان و رتبه چهارم تولید در جهان و از لحاظ سطح زیر کشت کیوی با ۱۲۷۷۳ هکتار، سهم پنج درصدی از سطح زیر کشت کیوی دنیا و رتبه چهارم سطح زیر کشت در جهان و رتبه سوم عملکرد در جهان را دارا می‌باشد. کشورهای چین، نیوزیلند، ایتالیا، ایران، یونان، شیلی، ترکیه، فرانسه، آمریکا و ژاپن مقام‌های اول تا دهم در تولید را به خود اختصاص داده اند (فائو، ۲۰۱۹).

استان مازندران با ۶۵۸۶ هکتار، بیشترین سطح زیر کشت (۵۵ درصد از کل کشور) و با ۱۸۷ هزار تن، بیشترین میزان تولید (۵۰ درصد از کل کشور) کیوی کشور را به خود اختصاص می دهد. متوسط عملکرد تولید کیوی آبی کشور ۳۱ تن در هکتار است که دارای رتبه سوم در دنیا می باشد. استان های مازندران، گیلان و گلستان، تولیدکنندگان کیوی ایران می باشند، سه استان مذکور ۱۰۰ درصد تولید و سطح زیر کشت کیوی کشور را در اختیار دارند. شهرستان های تنکابن با ۴۱ درصد، عباس آباد با ۲۴ درصد، چالوس با ۱۲ درصد و بابل با ۷ درصد از بزرگترین تولیدکنندگان کیوی در استان مازندران می باشند (آمارنامه کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۹). چرخه اقتصادی یک فعالیت اقتصادی با فروش محصولات آن تکمیل می شود و بررسی بازار فعالیتها به تداوم آنها در آینده کمک خواهد کرد. اغلب محدودیت های اعمال شده برای مدیریت و مبارزه با بیماری کرونا و ویروس منجر به اختلال در زنجیره بازار و تجارت محصولات باغی شده و تأثیر قابل توجهی بر افرادی که معیشت آنها به این صنعت وابسته است، شده است. لذا ضروری است با یک بررسی میدانی از وضعیت موجود محصولات مرکبات و میوه های نیمه گرمسیری، با ارائه راهکارهای با قابلیت اجرایی، تا حدودی باری از مشکلات روحی، ذهنی و مالی تولید و فروش این محصولات کاسته شود. با شیوع ویروس کرونا در جهان، بسیاری از کشورها مرزهای خود را بسته اند یا در مسیر صادرات و واردات محدودیت های جدی اعمال کرده اند. یکی از اصلی ترین مسائلی که صادرات را محدود کرده، کاهش تردها در مرزهای مشترک و حتی مسدود شدن برخی از این مرزهاست که قاعدتا با طولانی شدن فرایند، می تواند بر صادرات اثر منفی بگذارد. در پی شیوع ویروس کرونا و افزایش تقاضای میوه های تقویت کننده سیستم ایمنی بدن، صادرات لیمو ترش و لیمو شیرین ممنوع شد. پیش از این توان بالقوه صادرات مرکبات ایران بالغ بر ۱۰۰ هزار تن اعلام شده بود که با شرایط بحران کرونا عملا صادراتی در حوزه مرکبات نخواهیم داشت و صرفا آمار صادراتی ماقبل شرایط اپیدمی تعیین کننده صادرات مرکبات سال ۹۸ خواهد بود. ممکن است اکثر کشورهایی که قبلا محصول مرکبات ایران به آنجا صادر می شد، دستور ممنوعیت صادرات را اتخاذ نمایند. اگر کشور ما نتواند اقدامات اساسی برای مقابله با شیوع کرونا را طبق استانداردهای جهانی رعایت نماید، کشورهای بیشتری ممنوعیت صادرات به کشورشان را اعلام نموده و زمان ممنوعیت نیز طولانی تر می شود. از نظر خسارت اقتصادی سه قشر

آسیب دیده اند: باغداران و خریداران عمده که فرصت فروش میوه ها را ازدست دادند و کارگران روزمزد برای انجام عملیات داشت که از اسفند برخی از آنان بعلت بیماری یا ترس از بیماری و یا اجرای برنامه فاصله گذاری اجتماعی موفق به کار نشدند. در خصوص میزان و شدت خسارت بایستی بررسیهای دقیق تری صورت گیرد.

به منظور بیان اهمیت موضوع پراکنش جغرافیایی و نقش پر رنگ محصولات نیمه گرمسیری کشور در حوزه باغبانی در جدول شماره یک وضعیت تولید این محصولات با تأکید بر توجه به حجم آسیب و خسارت کرونا در استانهای کشور در سال ۹۸ آمده است.

جدول شماره ۱: میزان تولید و سطح زیر کشت مرکبات و میوه های نیمه گرمسیری - سال ۱۳۹۸

آبم/محصول	مرکبات	کیوی	انار	انجیر	زیتون	پرتقال	لیموترش
تولید(تن)	۵۱۱۴۰۰۰	۳۴۲۱۰۰	۷۱۴۵۴۰	۸۸۳۳۸	۱۰۹۲۷۴	۲۹۱۰۰۰۰	۵۷۶۰۰۰
سطح(هکتار)	۲۹۸۰۰۰	۱۲۱۵۳	۹۰۹۶۰	۵۶۰۳۳	۷۷۳۵۵	۱۷۵۲۰۰	۳۸۲۶۰
عملکرد(kg/ha)	۱۹۰۰۰	۳۰۰۰۰	۱۰۵۰۰	۷۵۲۰	۲۰۸۰	۱۹۰۲۰	۱۹۷۰۰
رتبه تولید جهانی	۷	۴	-	۳	۱۱	۷	۸
استانهای پیشرو در تولید	مازندران، ۴۵٪	مازندران، ۵۰٪	فارس، ۲۷٪	فارس، ۴۲٪	زنجان، ۲۶٪	مازندران، ۵۷٪	فارس، ۴۹٪
	فارس ۲۸٪	گیلان ۴۹٪	مرکزی ۱۳٪	لرستان ۲۴٪	فارس ۲۱٪	فارس ۱۵٪	هرمزگان ۲۵٪

ماخذ: آمارنامه کشاورزی وزارت جهاد کشاورزی و محاسبات پژوهشگر، ۱۳۹۸

روش تحقیق

از لحاظ زمانی، تحقیق حاضر از نوع مقطعی است و از لحاظ شیوه گردآوری اطلاعات گزارش حاضر از نوع اسنادی و پیمایشی است که به منظور بررسی وضعیت موجود تولید و بازار فروش محصولات نیمه گرمسیری و ارائه راهکارهای کاربردی انجام شده است. جامعه آماری مورد بررسی این تحقیق، تمامی عوامل تولید محصولات نیمه گرمسیری کشور بودند، نمونه گیری به صورت تصادفی از تمامی گروهها انجام شد. درنهایت در مراحل مختلف تجزیه و تحلیل داده های کمی و کیفی از اطلاعات مربوط به ۴۰ باغدار، ۲۰ خرده فروش و ۱۰ عمده فروش، ۱۰ مدیر و کارشناس سردخانه و ۲۰ کارشناس کشاورزی استفاده شد. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه و مشاهده با ابزار پرسشنامه بوده که به منظور دستیابی به

اهداف تحقیق، برای بررسی وضعیت فروش و برنامه های آتی عملیات باغداری تولیدکنندگان، ویژگی های بازاریابی فعلی محصولات، میزان ضایعات و پیش بینی آینده تولید و تنظیم بازار با مراجعه حضوری و تلفنی تکمیل و جمع آوری شد. تحلیل داده ها بصورت توصیفی بوده و با توجه به انتخاب نمونه ها به صورت تصادفی و بعضاً باغداران پیشرو از کل کشور، هیچگونه استنباط آماری صورت نگرفته است، لذا حدود اطمینان در تفسیر نتایج لحاظ نشده است.

نتایج و بحث

با توجه به نقش برخی محصولات موضوع تحقیق در تقویت سیستم ایمنی بدن و نقش بازدارندگی در ابتلاء به ویروس، در ماه اسفند و تا اواخر فروردین پرتقال، کیوی، لیموترش و لیموشیرین با تقاضای زیاد و رشد قیمتی چشمگیر دو تا سه برابری مواجه بوده و در حال حاضر (نیمه اول اردیبهشت) با کاهش قیمت و تقاضا در کیوی، با افزایش قیمت در پرتقال به علت کاهش عرضه، با بازار سیاه قیمت در لیموترش و کمبود عرضه آن و کاهش قدرت خرید توسط مصرف کنندگان، به شرح جدول شماره دو با مواجه هستیم (واحد پولی تومان لحاظ شده).

جدول شماره ۲: نتایج میانگین قیمت خرده فروشی مرکبات و کیوی در زمانهای مختلف

محصول/قیمت (تومان) قیمت بازار قبل ویروس قیمت در اسفند ۹۸ و قیمت در اواخر فروردین و اردیبهشت ۹۹

پرتقال	۴۰۰۰-۳۰۰۰	۹۰۰۰-۷۰۰۰	۱۲۰۰۰-۱۰۰۰۰
کیوی	۸۰۰۰-۷۰۰۰	۱۰۰۰۰-۹۰۰۰	۸۵۰۰-۷۵۰۰
لیمو ترش جنوب	۱۶۰۰۰-۱۵۰۰۰	۳۵۰۰۰-۲۵۰۰۰	۴۵۰۰۰-۴۰۰۰۰
لیموترش محلی شمال	۶۰۰۰-۵۰۰۰	۱۲۰۰۰-۱۰۰۰۰	۱۷۰۰۰-۱۵۰۰۰
لیمو ترش عمانی	۲۰۰۰۰-۱۸۰۰۰	۳۵۰۰۰-۳۰۰۰۰	۵۵۰۰۰-۵۰۰۰۰
لیمو شیرین	۸۰۰۰-۶۰۰۰	۲۰۰۰۰-۱۲۰۰۰	۳۰۰۰۰-۲۵۰۰۰
پرتقال والنسیا	-	۷۰۰۰-۶۰۰۰	۹۰۰۰-۸۰۰۰

ماخذ: یافته های تحقیق

نتایج میدانی قیمت پرتقال تامسون و خونی نشان می‌دهد بازار با کمبود آن مواجه شده است و بخشی از این کاهش عرضه توسط دلالتان با اهداف صادرات به کشورهای عربی صورت گرفته و تحلیل دیگر کاهش عرضه این محصول و افزایش قیمت آن در بازار، عرضه پرتقال والنسیا توسط دلالتان با قیمتی بالاتر از قیمت پیش بینی شده بازار بوده است. این در حالی است که اکثر باغداران پرتقال خود را بصورت سلف به قیمت ۱۵۰۰ تا ۱۷۰۰ تومان به سلف خران فروخته اند.

در خصوص کیوی که در سال ۹۸ در سر مزرعه به قیمت ۳۵۰۰ تا ۴۵۰۰ تومان به فروش رفته است. کیوی مازندران خوشمزه تر بوده و کیوی غرب گیلان درشتتر، دارای رنگ روشن زیتونی و دارای قابلیت کیفیت صادراتی است. بطور متوسط در داخل سردخانه با قیمت ۵۵۰۰ تومان فروخته شده است. میوه کیوی سفت صادراتی بالای ۷۰ گرمی با قیمت ۷۰۰۰ تومان و میوه مخصوص بازار داخلی بالای ۶۵ گرمی با قیمت ۵۰۰۰ الی ۶۰۰۰ از سردخانه خارج شده است. با توجه به هزینه های برداشت، ضایعات، افت وزن، هزینه حمل و نگهداری محصول در سردخانه و خواب شش ماهه پول، که بطور متوسط ۱۱۰۰ تا ۱۲۵۰ تومان برای هر کیلو کیوی را شامل می شود، ماندگاری در سردخانه برای باغداران و تولیدکنندگان توجیه اقتصادی لازم را نداشته و از این افزایش قیمت دوران کرونایی هیچ بهره ایی نبرده اند. این در حالی است که بیشترین سهم سود بازار از شرایط قیمتی بوجود آمده در اختیار عمده فروشان و دلالتان و صادرکنندگان کیوی بوده است. تولیدکنندگان و عمده فروشان ضایعات کیوی را قبل عید ۵٪ که عمده آن پوسیدگی است و بعد سال جدید تا ۷٪ تخمین می‌زنند که بخشی از آن مربوط به پوسیدگی و بخشی افت وزن محصول را شامل می شود.

نتایج میدانی محصول لیموترش نشان می دهد قیمت سلف این محصول ۴۵۰۰ تا ۵۰۰۰ تومان بوده و قیمت رسمی اداره تنظیم بازار ۱۰۰۰۰ تومان و با احتساب حمل و جابجایی، قیمت خرده فروشی و مصرف کننده ۱۵۰۰۰ تومان در نظر گرفته شده بود. متأسفانه با شیوع ویروس کرونا ۶۵ درصد از محصول لیموترش جنوب توسط دلالتان و صادرکنندگان در سردخانه ها و منازل احتکار شده و به صورت قاچاق با قیمتی بالاتر از قیمت داخل کشور صادر می شود. با آنکه در ماه آخر سال قیمت لیموترش در بازار داخل از ۲۵۰۰۰ تا ۳۴۰۰۰ متغیر بود در اقدامی عجیب عرضه بازار داخلی کاهش یافت و قیمت به حدود ۴۰۰۰۰ تومان و بالاتر رسید. این در حالی است که مصرف کنندگان هم به دلایل کاهش درآمد قدرت خرید کافی نداشته و از طرفی این محصول در بازار داخل با یک سوم حجم تولید عرضه می شود. این نابسامانی قیمتی در بازار برای باغداری که محصول خود را روی درخت ۴۵۰۰ تومان فروخته است نه تنها سودی

ندارد باید در این شرایط بیش از میزان پیش بینی شده برای یک هکتار هزینه کند و همچنان ریسک تولید و نگرانی های مالی از تأمین نهاده ها و عوامل تولید هم مزید بر علت است. به نظر می رسد بازار لیموترش ایران در اختیار تعداد خیلی کمی است که به اعتقاد کارشناسان از تعداد انگشتان دست هم کمتر است و با توجه به دغدغه های چندین ساله در مبارزه با بیماری جاروک لیموترش، این یک فاجعه بزرگ در عرصه تولید و صادرات این محصول ارزشمند باغی است.

پیش از این توان بالقوه صادرات مرکبات ایران بالغ بر ۱۲۰ هزار تن اعلام شده بود که با شرایط بحران کرونا عملاً صادراتی در حوزه مرکبات نخواهیم داشت و صرفاً آمار صادراتی ماقبل شرایط اپیدمی تعیین کننده صادرات مرکبات سال ۹۸ خواهد بود. پیش بینی کل تولید مرکبات در سال ۹۸ بالغ بر ۵۵۰۰۰۰۰ تن و برای کیوی حدود ۳۱۰ هزار تن بوده است.

نتایج میدانی تحقیق نشان می دهد حدود ۲۰ درصد کارگران باغی روزمزد بیکار شده اند و باغدارانی که تنها راه امرار معاش آن ها مرکبات می باشد و فاقد بیمه تأمین اجتماعی یا هر نوع بیمه دیگر می باشند، در انجام عملیات باغی به دلایل مختلف نظیر ترس از بیماری، مهیا نبودن ملزومات بهداشتی، ترس از ارتباط با کارگران باغی دچار مشکلاتی شده و فشار مالی و روحی روانی زیادی به خانواده های آن ها وارد شده که در دراز مدت اثرات سوء آن به دولت بر می گردد.

باغداران و کارشناسان پرتقال شرایط تولید برای سال ۹۹ را سخت و پیچیده پیش بینی می کنند و اگر دولت و وزارت جهاد کشاورزی در قالب سیاستهای حمایتی در اجرا وارد عمل نشود به نظر می رسد با ادامه یافتن این اپیدمی ۳۰ درصد شاهد افزایش در هزینه های عملیات باغداری، نگهداری و داشت محصول بوده و یا در یک سناریوی دیگر بخاطر حذف یکسری از عملیات باغی (احتمالاً ۱۵ درصد حجم عملیات در مقایسه با سال ۹۸) به خاطر گرانی و کمبود نهاده ها، کود و سم، نیروی انسانی (بالا بودن دستمزدها و از سوی دیگر از دست دادن فرصت های کاری برای کارگران باغی) شاهد کاهش ۲۰ درصدی در کمیت و کیفیت محصول در سال ۹۹ باشیم.

در حال حاضر عمده بار کیوی در سردخانه ها به اتمام رسیده و حدود ۱۰ درصد محصول کیوی در سردخانه ها باقی مانده است که از این میزان ۴ تا ۶ درصد موجودی کیوی سردخانه ها از نوع سفت صادراتی بوده و ۸ تا ۱۰ درصد کیوی تقریباً نرم مختص بازار داخلی است.

تولیدکنندگان سه محصول انار، انجیر و زیتون هم در حوزه عملیات باغی نگران و درگیر افزایش هزینه ها هستند و کارشناسان حداقل ده درصد افزایش هزینه تولید را مازاد پیش بینی هزینه تولید سال ۹۹

لحاظ کرده اند که در صورت حذف یا تأخیر در برخی عملیات نگهداری، شاهد حداقل ۱۵ درصد کاهش در تولید خواهیم بود. بازار مصرف فرآورده های کنسانتره آب میوه انار با توجه به خاصیت اکسیدانی و تقویت سیستم ایمنی بدن وضعیت مطلوبی داشته است ولی بازار فرآورده زیتون کنسروی و زیتون پرورده به علت شیوع کرونا و تعطیلی کسب و کار مصرف کنندگان و حذف مهمانی های دوران عید و بسته شدن رستوران ها، دچار کمی رکود شده و شرایط برای چرخه مجدد و گردش مالی با کمی چالش همراه است.

در حوزه صادرات با شیوع ویروس کرونا در جهان، بسیاری از کشورها مرزهای خود را بسته اند یا در مسیر صادرات و واردات محدودیت های جدی اعمال کرده اند. یکی از اصلی ترین مسائلی که صادرات را محدود کرده، کاهش تردها در مرزهای مشترک و حتی مسدود شدن برخی از این مرزهاست که قاعدتا با طولانی شدن فرایند، می تواند بر صادرات اثر منفی بگذارد. در پی شیوع ویروس کرونا و افزایش تقاضای میوه های تقویت کننده سیستم ایمنی بدن، صادرات لیمو ترش و لیمو شیرین بطور رسمی ممنوع شد. پیش از این توان بالقوه صادرات مرکبات ایران بالغ بر ۱۰۰ هزار تن اعلام شده بود که با شرایط بحران کرونا عملا صادراتی در حوزه مرکبات نخواهیم داشت و صرفا آمار صادراتی ماقبل شرایط اپیدمی تعیین کننده صادرات مرکبات سال ۹۸ خواهد بود.

باغداران ما هر ساله با درآمدی که از فروش به موقع محصول خود به دست می آورند می توانند هزینه لازم برای اجرای عملیات کاشت و داشت مرکبات برای سال آینده را پردازند وقتی درآمد کمتری عایدشان شود، به دنبال آن قادر نخواهند بود آنطور که باید به باغ خود رسیدگی کنند، یا اگر بخواهند بیشتر هزینه کنند یا برخی عملیات باغی را ناقص انجام دهند سبب کاهش تولید مرکبات در سال های آتی خواهد شد.

- تاثیر اپیدمی بر روند طبیعی اجرای عملیات باغبانی و راهکارهای بهداشتی برای حفاظت از باغداران در این مرحله:

به طور کلی اقدامات حمایتی دولت با تامین نهاده های کشاورزی مورد نیاز از جمله کود و سم و در اختیار قرار دادن به موقع و با قیمت مناسب برای باغداران و ایجاد انگیزه و دلگرمی بهره برداران جهت جلوگیری از افت تولید داخلی و جبران کمبودها در آینده، و استفاده از سامانه های الکترونیکی برای اطلاع رسانی و ارسال توصیه ها و دستورالعمل های مورد نیاز برای کلیه کارشناسان و بهره برداران پیشنهاد می شود. بهار و تابستان فصل بحرانی برای کوددهی، سمپاشی بر علیه آفات (فقط مرکبات) و

انجام عملیات به باغی برای میوه‌های نیمه‌گرمسیری است و کشاورزان برای اطمینان از اینکه می‌توانند به طور معمول کار خود را ادامه دهند نیاز به نهاده‌هایی مانند کود و کالاهای دیگر دارند. باید تصمیماتی اتخاذ شود که محدودیت حمل و نقل و اقدامات قرنطینه‌ای مانع دسترسی کشاورزان به نهاده‌های کشاورزی نشود. نظر به اینکه این ویروس در شرایط سرد و مرطوب پایداری بیشتری دارد. می‌توان توصیه داشت که فعالیت هرس را در روزهای آفتابی به جای روزهای سرد و مرطوب و از ساعت اولیه صبح به زمان گرم‌تر (نزدیک ظهر) موکول کرد تا شاخه و برگ‌های درختان تحت تاثیر آفتاب خشک شده باشند. شاخه و برگ‌های هرس شده را می‌توان در یک مکان تجمع و آتش زد.

– نکات بهداشتی در بسته بندی و حمل و نقل محصولات باغبانی

در ابتدا قابل توجه است که هر ساله در اسفند ماه و نزدیک شدن به عید نوروز باغداران ما حداکثر فروش خود را به سایر استان‌های کشور در این ایام داشتند. حال با توجه به وجود این ویروس و ایجاد ترس در تمام قشر جامعه حضور فعال کارگران باغی و راننده‌های مخصوص حمل بار به شدت کاهش یافته و در بعضی مناطق بعلت آلودگی زیاد به طور کامل حذف شده است و باغدار ما نتوانست محصول خود را به فروش رساند. باغداران ما هر ساله با درآمدی که از فروش به موقع محصول خود به دست می‌آورند می‌توانند هزینه لازم برای اجرای عملیات کاشت و داشت مرکبات برای سال آینده را پردازند وقتی درآمدی عایدشان نشود، به دنبال آن قادر نخواهند بود آنطور که باید به باغ خود رسیدگی کنند و تمامی این موارد سبب کاهش تولید مرکبات در سال‌های آتی خواهد شد. استانداردهای فضای تولید، نگهداری، فرآوری و بسته بندی و عرضه محصولات نیز باید مورد توجه قرار گیرد. در این باره می‌بایست استانداردها به گونه‌ای تدوین شوند که پاسخگوی ملاحظات بهداشتی لازم (نظیر اندازه فضای کار برای رعایت فاصله افراد، دما و تهویه و ...) باشد و بر اساس آنها گواهی‌های لازم صادر شوند.

– نکات بهداشتی برای انبارداری و عرضه محصولات باغبانی

با توجه به اینکه بیشتر مرکبات، انار، انجیر و کیوی برداشت شده در سردخانه و انبارهای معمولی ذخیره سازی و آماده ارسال هستند ضروری است نکات زیر برای جلوگیری از گسترش کرونا رعایت شود:
ضد عفونی درب‌ها و راهروها ورودی و کنترل سلامت نیروی کار در انبارها و سردخانه‌ها
استفاده اجباری از دستکش، ماسک و لباس تمیز برای نیروی کار
تهویه مناسب انبارها و سردخانه و عرضه محصول در جعبه‌های ضد عفونی شده

عرضه محصول در بسته ها و جعبه های کوچکتر برای عدم تماس افراد مختلف در زمان خرید با محصول مورد نظر

با توجه به نقش احتمالی گرما بر حذف ویروس، ترویج استفاده از گرمادرمانی جهت انبار نمودن مرکبات (هر چند دمای ذکر شده برای از بین رفتن ویروس بیشتر از دمای مورد استفاده در گرمادرمانی مرکبات است)

انجام بیشتر امور به صورت مکانیزه مانند استفاده از دستگاه های سورتینگ مجهز ضد عفونی کردن محصولات قبل از ورود به انبار (با توجه به بقای ویروس در سرما) و پس از خروج از انبار با مواد ضد عفونی کننده مناسب

در قسمت ورودی انبارها، سردخانه ها و ساختمان ها برای خودروها و افراد محلول گندزدا (۵ قاشق وایتکس در یک لیتر آب) قرار داده شود

در محصولاتی مانند مرکبات که پوست آنها هنگام مصرف جدا می شود شستشوی میوه قبل از مصرف با مواد شوینده مشکل آلودگی به ویروس را برطرف می کند ولی در میوه هایی مثل زیتون و حتی انجیر که این امر چندان امکان پذیر نمی باشد یادداشت زمان برداشت و ذخیره سازی این مواد روی محصول بسته بندی لازم است تا در ادامه مسیر فرآوری یا توزیع و مصرف آن ملاحظات بهداشتی به دقت انجام شود و رعایت فاصله چند روزه بین خرید و مصرف توصیه می شود.

نتیجه گیری و پیشنهادها

پیش از ورود ویروس کرونا هر کیلو پرتقال با قیمت حدود ۳۰ هزار ریال در بازار خریداری می شد که بیش از همه گلایه باغداران را به همراه داشت که خواستار حمایت های دولتی برای قیمت گذاری بودند، اما در روزهای اخیر به دلیل افزایش تقاضا برای ویتامین سی جهت تقویت سیستم ایمنی بدن و مقابله با ویروس کرونا، با افزایش حدود ۱۰۰ درصدی رو به رو شده که این افزایش قیمت ناشی از تب کرونایی است و قیمت هر کیلو پرتقال تامسون تا حدود ۸۰ هزار ریال نیز معامله می شود، در حالی که دولت برای حمایت از پرتقال مازندران در بازار شب عید قیمت ۴۵ هزار ریال را تعیین کرده بود. همچنین پرتقال خونی و کیوی در بازار با قیمت حدود ۷۰ تا ۸۰ هزار ریال به دست مصرف کننده می رسد که در برخی استان های دیگر تا ۳۰ درصد نسبت به مازندران بیشتر است. روزهای ابتدایی شیوع ویروس کرونا

و افزایش تقاضای این نوع محصولات غذایی مفید برای سیستم ایمنی بدن، باعث شده بود که قیمت لیموترش به کیلویی ۳۰ تا ۵۰ هزار تومان و لیمو شیرین به ۱۰ تا ۲۰ هزار تومان برسد.

- با توجه به کمبود کود و سم و گرانی این نهاده ها، و از طرفی ماندگاری نهاده ها در گمرک جهت انجام تشریفات گمرکی، تعجیل دولت در دستور خروج نهاده های ضروری تولید محصولات کشاورزی و بالابردن سرعت حمل و نقل نهاده های اساسی تولید کشاورزی در کاهش هزینه های تولید مؤثر بوده و به انجام به موقع عملیات باغی کمک قابل توجهی خواهد شد. در حال حاضر تنها اقدام دولت حذف محدودیت حمل و نقل دسترسی کشاورزان به نهاده های کشاورزی بوده است.

- با توجه به اینکه صادرات ضعیف تر محصول کیوی یا بالارفتن هزینه های صدور کیوی در قیمت سر مزرعه کیوی در سال بعد مؤثر است و به علت ضعیف بودن بازار داخلی، اکثر تولیدکنندگان کیوی به امید صادرات این محصول هستند ایجاد ساز و کارهایی جهت کاهش تعرفه گمرکی و ترخیص کالا در گمرک کشور مقصد و تعدیل در کرایه حمل بار به کشورهای مقصد بازار هدف توصیه می شود.

- با توجه به قیمت سرمزرعه، سردخانه و بازار ایام کرونایی کیوی، بهترین ساز و کار لازم در خصوص حفظ جایگاه ایران در تولید کیوی و تثبیت تولید، توجه ویژه به تولیدکنندگان و تأمین با هزینه کمتر عوامل تولید با حمایت دولت می باشد. به عنوان مثال برای میوه های ریز مانده در انبار باغدار، ۳۰ درصد دریافتی از فروش محصول، برای سبد هزینه می شود و با احتساب افزایش دیگر هزینه ها، در سطح خرد علیرغم مجبور بودن کشاورز به انجام امور باغداری، در سطح کلان موجبات کاهش کمیت و کیفیت محصول کیوی می شود.

- با توجه به اینکه در سال جاری بخش قابل توجهی از نهال تولیدی در دست تولیدکنندگان مانده و احتمال کشت آن در سال جاری بسیار ضعیف است، اقتصاد تولیدکنندگان نهال به خطر افتاده و هم چنین باغهایی که امکان به واکاری و یا توسعه داشتند، دچار مشکل جدی خواهد بود. فروشندگان نهاده های کشاورزی نیز دارای بازار کسادی هستند. لذا تشکیل کارگروهی برای بررسی میدانی موضوع و اتخاذ سیاستهای حمایتی در قالب وامهای کم بهره یا توزیع نهاده های یارانه ای ضرورت دارد.

- ممکن است اکثر کشورهایی که قبلا محصول مرکبات ایران به آنجا صادر می شد، دستور ممنوعیت صادرات را اتخاذ نمایند. توصیه می شود کشور اقدامات اساسی برای مقابله با شیوع کرونا را طبق استانداردهای جهانی رعایت نماید. این اقدامات می تواند با نشست مشترک وزارت صنعت، معدن و

تجارت و وزارت جهاد کشاورزی با لحاظ شرایط بازار هدف و سازو کار دوجانبه و ارتقاء کیفیت صادراتی محصول زمینه پذیرش محصول صادراتی ایرانی را سامان دهد.

منابع

- آمارنامه کشاورزی محصولات باغبانی سازمان جهاد کشاورزی استان مازندران، ۱۳۹۸، معاونت برنامه ریزی و اقتصادی، ساری، ایران. قابل دسترسی در آدرس: <http://www.jkmaz.ir>.
- آمارنامه کشاورزی محصولات باغبانی وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۸. معاونت برنامه ریزی و اقتصادی، مرکز فناوری اطلاعات و ارتباطات، تهران، ایران. قابل دسترسی در آدرس: <http://www.maj.ir>.

- Food and Agriculture Organization (FAO). (2019) <www.fao.org>.
- Anonymous, 2019. Agricultural Statistical, Ministry of Agriculture, Department of Planning and Economy, Center for Information and Communication Technology, Tehran, Iran.